

Bart de Graaff

Onbeantwoorde liefde

Nederlandse betweters en Afrikaner Boeren

Wie de geschiedenis van de Nederlandse betrekkingen met Zuid-Afrika analyseert, kan niet om de culturele verwantschap heen die bestond (en bestaat) tussen Nederland en het Afrikaanstalige deel van de Zuid-Afrikaanse bevolking. De verwantschap die ertoe leidde dat Nederland vanaf 1880 lange tijd met grote welwillendheid naar blank Zuid-Afrika heeft gekeken. Al was dat omgekeerd zeker niet het geval.

In 1652 stichtte de Verenigde Oostindische Compagnie een verversingspost aan de zuidpunt van Afrika ten behoeve van het scheepvaartverkeer tussen Nederland en Azië. Het streven de nederzetting aan de Kaap tot een winstgevende onderneming uit te bouwen mislukte echter. De kleine kolonie wist zichzelf nauwelijks zelfvoorzienend te maken en een groot aantal pogingen edelmetaal te vinden in het binnenland, leidde tot evenzovele decepties.

Toen de Kaap in 1814 definitief onder Brits bewind kwam, verloor Nederland de toen ongeveer 26.000 zielen tellende blanke bevolking daar goeddeels uit het oog.¹ Niet alleen de *Grote Trek*, waarmee tussen 1834 en 1840 enkele duizenden van hen noordwaarts het binnenland van Afrika introkken, maar ook de stichting van de 'Boerenrepublieken' Transvaal (1852) en Oranje Vrijstaat (1854), gingen vrijwel geheel aan Nederland voorbij. Hetzelfde gold voor de annexatie van Transvaal door Groot-Brittannië in 1877.

Boeren en betweters

De geringe belangstelling voor Zuid-Afrika valt deels te verklaren uit het feit

1 De eerste Britse bezetting van de Kaap duurde van 1795 tot 1803. Na een 'Bataafs bewind' van 1803 tot 1806 volgde een tweede Britse bezetting (1806-1814), waarna Nederland per verdrag afstand deed van de kolonie.

dat Nederland destijds een sterk naar binnen gerichte natie was, die weliswaar kon bogen op een glorieus verleden maar zich tegelijkertijd pijnlijk bewust was van haar tegenwoordige onbeduidendheid op internationaal-politiek en economisch gebied.² Daarnaast waren de schaarse berichten die in Nederland doordrongen over ontwikkelingen in Zuid-Afrika niet van dien aard dat zij verdere belangstelling uitlokten. De 'Afrikaansche Hollanders' of Boeren werden door hun Nederlandse tijdgenoten als een onaangenaam slag volk gezien: lui, bekrompen, laf, huichelachtig, primitief, vuil en vooral wreed tegenover de zwarte bevolking. Eigenlijk was de 'harde Boer van 't Kaapgewest' een schande 'voor den schoonen naam van Holland'.³

Omgekeerd was het niet veel anders. Werden de eerste Nederlanders die in contact kwamen met de Boeren nog welwillend ontvangen, al gauw kregen immigranten uit het oude moederland de reputatie van nieuwlichters en arrogante betweters.⁴

Aan deze wederzijdse aversie lagen grote cultuurverschillen ten grondslag. De Boeren waren over het algemeen patriarchaal en conservatief ingesteld, terwijl de Nederlandse immigranten veelal goedopgeleide stedelingen waren en niet zelden de neiging vertoonden historisch gegroeide lokale omstandigheden naar eigen maatstaven en denkbeelden te beoordelen. Voeg daar een scheut broodnijd aan toe vanwege het feit dat Nederlanders over het algemeen goede posities binnen het ambtenarenapparaat van de jonge Boerenrepublieken bekleedden – zij hadden immers beduidend meer letters gegeten dan de lokale (blanke) bevolking – en dan zijn alle voorwaarden aanwezig voor het ontstaan van het fenomeen 'Hollanderhaat'. Al in 1849 kreeg de toenmalige Transvaalse president Andries Pretorius een petitie aangeboden waarin een kleine groep burgers hem de vraag stelden: 'Sult Uw Ed. den akker dien gij van dorings en distelen gesuyvert heeft, aan den

2 Het onderstaande is deels overgenomen uit: Bart de Graaff, 'Honderd jaar Nederlandse betrokkenheid' in: Bill Nasson, *De Boerenoorlog 189-1902* (Hilversum 1999) 7-20.

3 G.J. Schutte, *Nederland en de Afrikaners. Adhesie en aversie* (Franeker 1986), 18. Chris A.J. van Koppen, *De Geuzen van de Negentiende Eeuw. Abraham Kuyper en Zuid-Afrika* (Maarssen 1992), 49. Opvallend is in dit verband overigens dat koning Willem III, ondanks het negatieve imago van de Boeren in Nederland, de vlag van Oranje Vrijstaat ontwierp en dat het volkslied van Transvaal geschreven en gecomponeerd werd door de Nederlandse schrijfster Catharina van Rees.

4 Het aantal Nederlandse immigranten was aanvankelijk trouwens niet groot. Op basis van (niet altijd betrouwbare) gegevens schat Ploeger dat in de periode 1849-1862 zo'n 1800 Nederlanders zich in Zuid-Afrika vestigden: Jan Ploeger, *Nederlanders in Transvaal 1850-1950* (Pretoria 1994) 9.

Andries Pretorius, leider van de Voortrekkers in de slag van Bloedrivier, 16 december 1838. Bron: NZAV-archief Amsterdam.

Hollander (...) afgeefve om het selve te beploegte?⁵

Hollanderhaat zou in de tweede helft van de negentiende eeuw een constante factor blijven in het sociale leven van de Boerenrepublieken. Het negatieve imago van de Boeren in Nederland verdween daarentegen als bij toverslag door de Transvaalse opstand van eind 1880-1881, waarmee de Britse annexatie van 1877 ongedaan werd gemaakt. Binnen een tijdsbestek van drie maanden brachten de Boeren hun Britse tegenstanders tegen alle verwachtingen in een reeks gevoelige militaire nederlagen toe.

En Nederland stond aan de zijlijn enthousiast te juichen. De pers stond plotseling bol van pro-Boer berichten en overal in het land werden Transvaal-comités opgericht, waarvan de belangrijkste de Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Vereeniging (NZAV) was.

De explosie van Boerenliefde moet gezien worden als uiting van een opkomend Nederlands nationalisme dat zich trachtte op te trekken aan de daadkrachtige 'Afrikaner neven'. Bij ontstentenis van andere redenen om trots te zijn op Nederlands aanzien in de wereld, identificeerden veel tijdgenoten zich met de Boeren. Aan hun succesvolle strijd tegen wereldmacht Groot-Brittannië, werd een nieuw nationaal zelfvertrouwen ontleend in een tijd waarin velen meenden dat Nederland slechts een oude, afgeleefde natie was. De Boeren waren immers bloedverwanten! Zij vormden de jongste loot aan de Nederlandse stam en als zodanig het levend bewijs dat deze nog volop levenskracht bezat. Hun militaire overwinningen verhoogden dan ook niet alleen hun eigen internationale aanzien, maar tevens dat van Nederland. Zo gaven de vermeende 'geuzen van de negentiende eeuw' Nederlanders een nieuw gevoel van eigenwaarde.⁶

5 Aangehaald in Schutte, *Nederland en de Afrikaners*, 119-120.

6 Henk te Velde, *Gemeenschapszin en plichtsbef. Liberalisme en nationalisme in Nederland, 1870-1919* (Den Haag 1992) 77, 81. Van Koppen, Geuzen, 62.

Een boerenkommando, gewapend voor de guerillastrijd tegen de Engelsen in de Boerenoorlog. Bron: NZAV-archief Amsterdam.

Nieuw Nederland

Met de conventie van Pretoria werd de Britse annexatie van Transvaal in augustus 1881 ongedaan gemaakt. Al snel daarna waren de Boeren niet langer voorpaginanieuws in Nederland. Maar de belangstelling voor de Afrikaner ‘stamverwanten’ bleef bestaan. Hun rol binnen het Nederlands nationalisme was nog niet uitgespeeld.

In de jaren na 1881 koesterde het Nederlandse publiek grootse verwachtingen van Transvaal. Een echte kolonie kon de nu weer onafhankelijke Boerenrepubliek natuurlijk niet worden. Een droomkolonie werd het echter wel. Op basis van de overtuiging dat gevoelens van stamverwantschap garant stonden voor een wederzijds gunstige gezindheid, dachten veel Nederlandse intellectuelen dat Transvaal tot een ‘Nieuw Nederland’ zou kunnen uitgroeien. Een uitbreiding van het potentieel van de Nederlandse cultuur, een vanzelfsprekende bestemmingsplaats voor Nederlandse emigranten en een afzetmarkt voor handel en industrie.⁷

De droom kwam echter nooit uit. Hoewel de Nederlandse gemeenschap in Transvaal tegen het eind van de negentiende eeuw zo’n 6500 zielen telde,

⁷ Het woord droomkolonie wordt gebruikt door Martin Bossenbroek, *Hollands op zijn breedst. Indië en Zuid-Afrika in de Nederlandse cultuur omtrent 1900* (Amsterdam 1996) 234 e.v.

was Nederland er inmiddels achter gekomen dat de conservatieve Boeren dan weliswaar stamverwanten waren, maar beslist geen geestverwanten. Al was het maar omdat keer op keer bleek dat de Boeren hun overzeese stamverwanten liever vandaag dan morgen zagen vertrekken. Zo kreeg de Transvaalse volksvertegenwoordiging in 1890 welgeteld twaalf memories aangeboden waarin verzocht werd geen vreemdelingen – en toch vooral geen Hollanders – in staatsdienst aan te stellen.⁸ En in 1893 werden de presidentsverkiezingen op een haar na gewonnen door Piet Joubert, die algemeen werd beschouwd als leider van de Transvaalse Hollanderhaters.

Desondanks zou de Nederlandse Boerenliefde nog één keer tot een ongekende uitbarsting komen. Dat was in oktober 1899, toen het Britse streven naar politieke en economische hegemonie in zuidelijk Afrika leidde tot het uitbreken van een oorlog tussen Engeland enerzijds en Transvaal en Oranje Vrijstaat anderzijds. Het is ondoenlijk hier in kort bestek de vele concrete uitingen weer te geven van de Boerenliefde die Nederland gedurende de Anglo-Boerenoorlog in de greep hield. Hier kan worden volstaan met de opmerking dat deze door alle lagen van de bevolking gedragen werd. Van protestanten tot katholieken, van liberalen tot socialisten, van scheepvaartmagnaten tot havenarbeiders: iedereen floot zijn deuntje mee in het pro-Boeren koor. Toen de Transvaalse president Paul Kruger in het najaar van 1900 uitweek naar Nederland, werd hij stormachtig onthaald in alle steden die hij aandeed.

De ontvangst van Kruger was de hevigste – maar ook laatste – massale uiting van Nederlandse solidariteit met de Afrikaner stamverwanten. Het besef dat de ongelijke strijd tussen Boer en Brit uiteindelijk wel in het nadeel van eerstgenoemden móést uitvallen, werd gaandeweg steeds sterker. Met de Vrede van Vereniging (31 mei 1902) kwam een eind aan de onafhankelijkheid van de Boerenrepublieken én aan de droom van een ‘Nieuw Nederland’ in Afrika. Opmerkelijk is dat zelfs de meest fervente Boerenvrienden daar met veel berusting op reageerden: ‘Wy Nederlanders’, schreef NZAV-voorzitter G.A.A. Middelberg bijvoorbeeld, ‘waren niet bestemd groot te worden in de wereld in tyden dat de tientallen millioenen daartoe onmisbaar zyn. Het zy zoo’. Het koesteren van eigen kleinheid bracht volgens Middelberg zelfs voordelen met zich mee: ‘Wat een onnoodiglyke begeerten worden ons niet bespaard, met hoeveel vlekken hoeven wy niet bezoeld te worden ...’⁹

8 Schutte, *Nederland en de Afrikaners*, 130.

9 Aangehaald in: B.J.H. de Graaff, *De mythe van de stamverwantschap. Nederland en de Afrikaners 1902-1930* (Amsterdam 1993) 94.

President Kruger wordt uitgezwaaid door een enthousiaste menigte in Rotterdam. Bron: NZAV-archief Amsterdam.

Al snel na 1902 maakte de Boerenliefde geen deel meer uit van de hoofdstroom van het Nederlands nationalisme. Dat concentreerde zich na de eeuwwisseling hoofdzakelijk op binnenlandse aangelegenheden, met name op het stimuleren van een gevoel van gemeenschapszin, en zocht bronnen van volkstrots meer en meer in de snelle economische ontwikkeling van zowel de Nederlandse als de Nederlands-Indische samenleving. De Boerenliefde bleef weliswaar in brede kring bestaan, maar uitte zich vooral in nostalgische herinneringen aan de dagen van de Transvaalse president Paul Kruger; zij richtte zich meer op het verleden dan op het heden of de toekomst. De helden uit de Boerenoorlog werden dankbaar opgenomen in de eregalerij der Nederlandse geschiedenis, maar hun nazaten verdwenen goeddeels uit het zicht.¹⁰

Afrikaner jingoïsme

Ook vanuit Zuid-Afrika werd aan het begin van de twintigste eeuw niet bepaald aangedrongen op het onderhouden van nauwe betrekkingen met Nederland. Onder Afrikaners ontwikkelde zich destijds namelijk een fel nationalistische stroming; een beweging die zich richtte op culturele en sociaal-economische emancipatie ten opzichte van het (blanke) Engelstalige bevolkingsdeel. Sleutelement binnen dit emancipatieproces was het ontwikkelen en benadrukken van een eigen identiteit. En daarbinnen

¹⁰ De Graaff, *De mythe van de stamverwantschap* 303-304.

pasten geen Nederlandse invloeden. De electorale successen van de in 1914 opgerichte Nasionale Party (NP), de oprichting van een aantal succesvolle Afrikaanse ondernemingen, de gestage groei van een eigen literatuur en de in 1925 voltooide verdringing van het Nederlands door Afrikaans: het waren stuk voor stuk bewijzen voor het feit dat de Afrikaner op eigen benen kon staan en de strijd tegen Engelse invloeden verder wel alleen af kon – zonder steun uit Nederland. Binnen het Afrikaner nationalisme werd het aanhouden van nauwe banden met Nederland steeds meer gezien als ontkenning van de eigen identiteit, terwijl het benadrukken van de verschillen tussen Nederlanders en Afrikaners juist blijk gaf van een geloof in eigen kracht. Dat binnen deze gedachtegang sporen van de negentiende eeuwse Hollanderhaat te vinden waren, lijkt geen twijfel.

In 1913 werd de hiertoe behorende naam en faam van Nederlanders als parmantige betweters door de bekende schrijver Jan Celliers nog als reden aangevoerd voor het feit dat ‘de Afrikaner’ zijn best deed ‘om uit te maak dat daar glad geen familieskap bestaat nie’.

De anti-Nederlandse gezindheid kwam in de jaren 1920 en 1930 zo sterk naar voren dat de Nederlandse verenigingen in Pretoria en Johannesburg zich er openlijk over beklagden en dat zelfs de Afrikaner pers zich genoopt zag te waarschuwen tegen de groei van een ‘kleinlike [kleinzielig] Afrikaner-jingoïsme’. Maar waarschuwingen als deze sorteerden geen merkbaar effect. Voor de meeste nationalisten was en bleef het onderhouden van nauwe culturele banden met Nederland een ‘ondermyning van [die] regmatige nasionale besef van eiewaarde’.¹¹

En wat stelde Nederland of, beter gezegd, de Nederlandse Boerenvrienden tegenover dit soort uitspraken? Vergoelijking en hoop. Hoop dat de anti-Nederlandse gevoelens binnen het Afrikaner nationalisme slechts uitingen waren van jeugdige overmoed die niet in leidende kringen leefden en daarom van voorbijgaande aard waren. De ‘leiders van de Afrikaanse beweging’ waren immers verstandig genoeg ‘om geen banden te verscheuren, die voor hun taal- en cultuurleven van onschatbare waarde zijn’.¹²

Apartheid

Het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog legde de contacten tussen Nederland en Zuid-Afrika vijf jaar lang stil. Toen in 1945 bekend werd dat

11 Aangehaald in De Graaff, *De mythe van de stamverwantschap*, 306-310.

12 Ibidem, 316-317.

veel Afrikaner nationalisten tijdens de oorlog pro-Duitse (of in elk geval sterk anti-Britse) gevoelens hadden gekoesterd, wekte dat veel onbegrip en teleurstelling in Nederland op. Juist van de ‘stamverwante’ Afrikaners had toch medeleven mogen worden verwacht? De teleurstelling werd nog groter toen de nationalisten in 1948 met hun programma van apartheid – dat velen deed denken aan de rassenwaan van de nazi’s – de verkiezingen in Zuid-Afrika wonnen. Kenmerkend voor de stemming in Nederland was een redactioneel artikel in *Elseviers Weekblad* van 6 juni 1948, waarin met ‘verbijstering’ de vraag werd gesteld ‘welk een afschuwelijke toekomst’ de zwarte Zuid-Afrikanen onder apartheid te wachten stond.¹³

Het Zuid-Afrikaanse weerwerk bleef niet lang uit. Een week later liet de belangrijkste Afrikaanse krant, *Die Burger*, onder de kop ‘Vreemd Geword’ weten dat vanwege de stamverwantschap tussen Afrikaners en Nederlanders ‘die Afrikanerdom die reg het om in die Nederlandse pers ’n ander toon aan te tref as in die Britse, Amerikaanse, Franse of Russiese’.¹⁴

Het was de wereld op z’n kop. Nadat het Afrikaner nationalisme jarenlang een hele reeks anti-Nederlandse trekjes had vertoond, werd nu op basis van (veronderstelde) gevoelens van stamverwantschap het recht op Nederlands begrip en goede gezindheid geclaimd.

En wonderlijk genoeg kregen de nationalisten dat ook al weer snel. Al in de vroege jaren 1950 verstomde de kritiek op de apartheidspolitiek grotendeels en kwam daar een begripvolle benadering voor in de plaats.¹⁵ Natuurlijk was dat vooral te danken aan het destijdse snel aan kracht winnende Koude Oorlogsdenken, waarbinnen Zuid-Afrika in de eerste plaats als anti-communistische bondgenoot werd gezien. Maar voor Nederland speelde – anders dan bij andere Westerse landen – ook hetstamverwantschapsidee nog een belangrijke rol. Hoewel de regering in december 1952 bijvoorbeeld stelde de apartheidspolitiek ‘niet in al haar uitingen’ te kunnen onderschrijven, bleef een veroordeling daarvan uit, mede onder verwijzing naar de ‘bijzondere historische en culturele banden’ met Zuid-Afrika.¹⁶

Maar zelfs deze, in wezen toch zeer welwillende, benadering van de Zuid-

13 *Elseviers Weekblad*, 5 juni 1948, 5.

14 *Die Burger*, 14 juni 1948, 4.

15 Dat gold zowel voor de politiek als de pers. Notabele uitzonderingen waren *Vrij Nederland* en de *Communistische Partij*, die zich consequent bleven uitspreken tegen apartheid.

16 *Handelingen der Staten-Generaal*, (1952/53), II bijlage 2800, Hoofdstuk III, nr. 14, 4.

Afrikaanse rassenpolitiek was nog te kritisch voor Afrikaner nationalisten. In september 1953 stelde NP-parlementariër J. von Moltke dan ook dat 'daar nie 'n enkele stamland van Suid-Afrika vandag in die wêreld is wat die tradisionele kleurskeidslyn van die witman in Suid-Afrika ken of erken nie. Nie een nie'.¹⁷

Von Moltke kreeg gelijk, maar pas na maart 1960, toen een anti-apartheidsdemonstratie in het dorp Sharpeville uitliep op een bloedbad waarbij 69 mensen de dood vonden. Voor Nederland betekende dit het definitieve bankroet van de apartheidspolitiek. Maar *niet* van warme gevoelens voor de Afrikaner neven. Zo nam de Tweede Kamer een motie aan waarin zij haar grote bezorgdheid uitte over de gebeurtenissen in Zuid-Afrika, 'welk land haar met het oog op het stamverwante deel van de bevolking zeer bijzonder ter harte gaat'.¹⁸

Na Sharpeville begon de stamverwantschapsgedachte aan een tweede leven. Waar ze tot nog toe de basis had gevormd voor een vrije onkritische houding ten opzichte van het Zuid-Afrikaanse regime, werd ze nu meer en meer gezien als instrument om maatschappelijke veranderingen in Zuid-Afrika teweeg te brengen. Vrij algemeen vatte de opvatting post dat Nederland een voortrekkersrol kon en moest spelen in het streven naar ontmanteling van apartheid: als de Afrikaner nationalisten naar iémand zouden luisteren, dan toch zeker naar hun Nederlandse stamverwanten, die het beste met hen voor hadden?

Deze overtuiging was echter nergens op gestoeld. In het recente verleden was immers duidelijk gebleken dat de nationalisten overgevoelig waren voor Nederlandse kritiek.

En ook nu was dat weer het geval. Van het oude moederland werd in Zuid-Afrika tot ver in de jaren 1970 sympathie verwacht, 'begrip en steun in 'n tyd van krisis en nie veroordeling, betogings, wanbegrip en onvriendelikheid nie'.¹⁹

Was stamverwantschap met de Afrikaners rond 1900 nog een bron van nationale trots geweest in Nederland, na 1960 werd zij steeds meer een bron van nationale schaamte. En dat proces werd nog eens versneld door de scholierenopstand in Soweto (1976), waarbij door bruut politiegeweld honderden slachtoffers vielen. In de Nederlandse verontwaardiging over

17 Debatte van die Volksraad 83, (22 september 1953) kolom 4236.

18 Handelingen der Staten-Generaal (1959/1960), II, 952.

19 F.A. van Jaarsveld, *Omsingelde Afrikanerdom. Opstelle oor die toekoms van ons tyd* (Pretoria 1978), 255.

deze acties klonk overigens zelfs tóén nog iets van de oude verbondenheid tussen Nederlanders en Afrikaners door. Nederlanders realiseerden zich blijkbaar ineens dat apartheid een wel zeer Nederland-klinkend woord was en dat de geestelijke vaders van apartheid door bloed- en cultuurbanden toch wel erg nauw aan Nederlanders verwant waren.²⁰

Mede vanuit een, al dan niet misplaatst, gevoel van medeverantwoordelijkheid begon Nederland zich vanaf de late jaren 1970 met kracht te distantiëren van de ooit zo bewierookte Afrikaner stamverwanten. Anti-apartheidsorganisaties groeiden als kool, universitaire contacten met Zuid-Afrika werden opgeschort of verbroken en de vraag of Nederland nu wel of niet een economische boycot tegen Zuid-Afrika moest instellen bracht het centrum-rechtse kabinet-Lubbers in juni 1980 bijna ten val.²¹

In 1981 werd het Cultureel Akkoord met Zuid-Afrika opgezegd. En daarmee kwam een periode van honderd jaar welwillende Nederlandse betrokkenheid bij de lotgevallen van de Afrikaner stamverwanten definitief tot een einde.²²

Post-apartheid

Hoe groot of belangrijk de Nederlandse bijdrage aan de internationale anti-apartheidsstrijd is geweest, valt niet te kwantificeren. Naar alle waarschijnlijkheid was die niet bijster groot. De ontmanteling van apartheid was bovenal een gevolg van de val van de Berlijnse Muur en het daaropvolgende einde van de Koude Oorlog. Daarmee raakte Zuid-Afrika in een klap haar strategisch belang als anti-communistisch bolwerk in Afrika kwijt en daarmee het laatste beetje steun van de Westerse grootmachten.

In april 1994 werd Nelson Mandela verkozen tot de eerste president van een democratisch Zuid-Afrika. Sindsdien is het ontwikkelen van een nieuwe nationale identiteit in een door apartheid tot op het bot verdeelde multi-etnische samenleving, een van de speerpunten van het

20 *Handelingen Eerste Kamer Staten-Generaal 1980-1981*, 1039. De christen-democratische senator J.W. Verhulst noemde apartheid op 20 mei 1980 het meest bekende Nederlandse woord ter wereld.

21 Zie voor een overzicht van de activiteiten van verschillende anti-apartheidsorganisaties: Jos van Beurden en Chris Huinder, *De vinger op de zere plek. Solidariteit met Zuidelijk Afrika 1961-1996* (Amsterdam 1996). Een verhelderend inzicht biedt ook Bart Luirink, *Puur goud. Andere verhalen uit Zuid-Afrika* (Amsterdam 2010).

22 Het Akkoord was in 1951 gesloten en werd in 1976 opgeschort.

Ontmoeting van koningin Beatrix en Nelson Mandela in Leiden, waar hij een eredoctoraat in ontvangst neemt voor zijn grote inzet voor vrijheid in Zuid-Afrika, 12 maart 1999. Bron: NZAV-archief Amsterdam.

regeringsbeleid. Binnen dit streven naar *nation building* werd tot voor kort veel aandacht besteed aan de zogenaamde *African Renaissance*. In een notendop gesteld, houdt dit concept in dat een herwaardering plaats moet vinden van inheemse culturen en tradities die onder kolonialisme en apartheid sociaal gemarginaliseerd werden. Dat deze herwaardering van zwarte Zuid-Afrikaanse culturen weinig ruimte liet (en laat) voor het benadrukken van de historische banden tussen Zuid-Afrika en Nederland, mag duidelijk zijn.²³

Net als bij de vroegere Boerenliefde het geval was, vormt ook de latere, in Nederland breed gedragen, solidariteit met de slachtoffers van apartheid geen basis voor het onderhouden van ‘speciale’ betrekkingen met Zuid-Afrika. Hoewel de Nederlandse ambassadeur in Zuid-Afrika in een recent interview nog maar eens het feit aanstipte dat de twee landen een rijke culturele geschiedenis delen, is het inmiddels iedereen duidelijk geworden

23 Met name onder president Thabo Mbeki (1999-2009) werd de idee van een *African Renaissance* sterk benadrukt. Zie voor een -nogal onkritische- bespreking hiervan: Adrian Hadland & Jovial Rantao, *The life and times of Thabo Mbeki* (Rivonia, 1999). Een betere analyse geeft William Mervin Gumede, *Thabo Mbeki and the battle for the soul of the ANC* (Kaapstad 2005). Sinds het verstrijken van Mbeki's tweede ambtstermijn lijkt het concept naar de achtergrond te zijn gedrongen.

dat Nederland voor de Zuid-Afrikaanse regering eigenlijk slechts van belang is als handelspartner en mogelijke investeerder.²⁴ Intussen zijn in Nederland verschillende anti-apartheidsorganisaties min of meer geruisloos van het toneel verdwenen of opgegaan in het Nederlands Instituut voor Zuidelijk Afrika (Niza), dat zich ten doel stelt op te komen 'voor gelijke rechten en een eerlijke verdeling van welvaart' in Afrika.²⁵ Anno 2010 is het Niza qua omvang en invloed van veel minder maatschappelijk belang dan de organisaties waaruit zij is voortgekomen.

Tot slot: het Zuid-Afrika van na 1994 is een land waarin Afrikaners slechts een van de vele etnische minderheden vormen. En een land waarin hun cultuur haar onder apartheid bevoorrechte positie is kwijtgeraakt. Wellicht leidt deze situatie ertoe dat Afrikaners het belang van meer contact en samenwerking met de Nederlandse taal en cultuur in gaan zien. Maar mocht dit al zo zijn, dan wacht hen een moeilijke taak. Na honderd jaar onbeantwoorde Boerenliefde (1881-1981), is in Nederland een generatie groot geworden die, uitzonderingen daargelaten, weinig tot geen weet heeft van de historische en culturele banden met Zuid-Afrika. Volgens historicus en voormalig NZAV-voorzitter Gerrit Schutte is het land voor moderne Nederlanders dan ook '*simply a little piece of Africa*' geworden.²⁶

24 Het interview met ambassadeur Rob de Vos verscheen in *SANEC Business Directory 2010*, 8-9. Nederland is een van de tien belangrijkste handelspartners van Zuid-Afrika.

25 In Niza gingen de Anti-Apartheidsbeweging Nederland, het Komitee Zuidelijk Afrika en de Eduardo Mondlane Stichting op. Zie: http://www.niza.nl/wat_doen_wij/.

26 Gerrit Schutte, 'The Dutch Image of South Africa. Twenty years after 1990', in: *The Low Countries. Arts and society in Flanders and the Netherlands. Yearbook 2010* (Rekkem 2010) 88-96, aldaar 95.